

SZYK PROSTY A SZYK PRZESTAWNY

1. SZYK PROSTY (zwyczajny, gramatyczny):

I	II	III	IV	V	VI	VII
podmiot	przydawka lub apozycja	okolicznik (czasu, miejsca, przyczyny)	dopełnienie bliższe	dopełnienie dalsze	bezokolicznik lub supinum	orzeczenie
Amicus	meus	quod ius iurandum patri dedit	verum	mihi	dicere	non potest

- a) **(I)** Aristoteles, **(II)** vir summo ingenio, scientia, copia, **(III)** cum motus esset Isocratis rhetoris gloria, **(IV)** adulescentes **(VI)** docere et **(IV)** prudentiam **(V)** cum eloquentia **(VI)** iungere **(VII)** coepit. (wg V. MAX 1.7)
- b) Apud Helvetios longe nobilissimus fuit et ditissimus Orgetorix. **(I)** is **(III)** M. Messala et M. Pisone consulibus **(III)** regni cupiditate inductus **(IV)** coniurationem nobilitatis **(VII)** fecit et **(V)** civitati **(VII)** persuasit, **(IV)** ut de finibus suis cum omnibus copiis exirent. (CAES. Gal. 1.2.1)

- 1) Dariusz rozpoczął wojnę ze Scytami ⇒
- 2) Dariusz postanowił rozpocząć wojnę ze Scytami ⇒
- 3) Król perski Dariusz postanowił rozpocząć wojnę ze Scytami ⇒
- 4) Kiedy król perski Dariusz przerzucił wojsko z Azji do Europy, postanowił rozpocząć wojnę ze Scytami ⇒
- 5) Dariusz zaciągnął flotę ⇒
- 6) Dariusz zaciągnął flotę składającą się z pięciuset okrętów (*quingentarum navium*) ⇒
- 7) Król perski Dariusz zaciągnął flotę składającą się z pięciuset okrętów ⇒
- 8) Kiedy król perski Dariusz powrócił z Europy do Azji, zaciągnął flotę składającą się z pięciuset okrętów ⇒
- 9) Kiedy król perski Dariusz powrócił z Europy do Azji, zachęcany (*bortatus*) przez przyjaciół, by podporządkować sobie Grecję, zaciągnął flotę składającą się z pięciuset okrętów ⇒
- 10) Spartanie wysłali Pauzanasza na Cypr i do Hellespontu. ⇒
- 11) Spartanie wysłali Pauzanasza, wspaniałego wodza, wraz ze wspólną flotą na Cypr i do Hellespontu. ⇒
- 12) Spartanie wysłali Pauzanasza, wspaniałego wodza, który wslawił się podczas bitwy pod Platejami, wraz ze wspólną flotą na Cypr i do Hellespontu. ⇒
- 13) Spartanie wysłali Pauzanasza, wspaniałego wodza, który wslawił się podczas bitwy pod Platejami, wraz ze wspólną flotą na Cypr i do Hellespontu, by z tych terenów wyparł garnizony (*praesidia*) barbarzyńców ⇒
- 14) Nepos podaje, że Spartanie wysłali Pauzanasza, wspaniałego wodza, który wslawił się podczas bitwy pod Platejami, wraz ze wspólną flotą na Cypr i do Hellespontu, by z tych terenów wyparł garnizony (*praesidia*) barbarzyńców ⇒

bellum inferre + dat – rozpocząć z kimś wojnę
exercitum traicere – przerzucić wojsko
classem comparare – zaciągnąć flotę
in suam potestatem redigere – podporządkować sobie.
memoriae tradere + ACI – przekazywać, podawać

- Zdania czasowe, warunkowe, celowe, dopełnieniowe, przyzwalające i porównawcze najczęściej **stoją przed** orzeczeniem zdania głównego:
 - a. czasowe: In aegroto, **dum anima est**, spes esse **dicitur**.
 - b. warunkowe: Amicitia **nisi inter bonos** esse non **potest**.
 - c. celowe: Dionysius, **ne tonsori collum committeret**, tondere filias suas **docuit**.
 - d. dopełnieniowe: Senectutem, **ut adipiscantur**, omnes **optant**, eandem accusant adepti.
 - e. przyzwalające: Nihil est homini prudentia dulcius, quam, **ut cetera auferat**, **adfert** certe senectus.
 - f. porównawcze: Pausanias, **ut virtutibus eluxit**, sic vitiis **est obrutus**.
- Zdania względne, skutkowe i pytajne zawisłe najczęściej **stoją po** orzeczeniu zdania głównego:
 - a. względne: Semper potentior lex **est**, **quae vetat**, quam **quae permittit**.
 - b. skutkowe: Nemo **habet** tam certam in beneficiis manum, **ut non saepe fallatur**.
 - c. pytajne zawisłe: **Quaerere** a nobis soletis, **quae vita deorum sit**.
- Jeśli zdanie nadrzędne i podrzędne mają wspólny podmiot lub wspólne dopełnienie, to wyraz ten stoi na początku okresu przed spójnikiem zdania podrzędnego, a więc zdanie „Kiedy za swego konsulatu Ciceron dowiedział się, że Katylina zawiązuje spisek, natychmiast zwołał senat” przybierze postać: Cicero consul, cum Catilinam coniurationem facere cognovisset, statim senatum convocavit.

15) Psy w biegu piją wodę w Nilu, by nie porwały ich krokodyle. ⇒

16) Taka jest siła uczciwości, że cenimy ją nawet u wroga. ⇒

17) Choć korsarze są wrogami wszystkich, jednak jakichś przyjaciół sobie zjednują (*instituere sibi*). ⇒

18) Wielu uczyniło morze bezpiecznym, choć żaden z nich nie złapał ani jednego korsarza. ⇒

19) Kiedy Epaminondas, pokonawszy Spartan pod Mantinea, zobaczył, że umiera (*exanimari*) z powodu poważnej rany, zapytał, czy ocalała tarcza. ⇒ **epaminondas, cum Lacedaemonios apud Mantineam vicisset simulque ipse gravi vulnere exanimare se videret, quaesivit salvusne esset clipeus.**

- Rzeczowniki *rex, imperator, urbs, oppidum, terra, flumen, mons, provincia* – choć stanowią apozycję – kładzie się zwykle przed imieniem własnym: *Cicero consul, Archias poeta*, ale *rex Dareus, provincia Gallia, urbs Roma, mons Capitolinus*, ale: *Dareus, rex Persarum; Gallia, provincia Romana; Roma, urbs pulcherrima*.
- Zaimki wskazujące kładzie się przed rzeczownikiem, dzierżawcze po rzeczowniku: *iste homo, illud carmen*, ale *vita mea, pater noster, patientia nostra*. Jeśli do jednego rzeczownika ma odnosić zarówno zaimek wskazujący, jak dzierżawczy, oba stoją przed rzeczownikiem: *ista tua intolerabilis potentia, ista tua fuga nefaria, hic vester hostis, haec tua iustitia*.
- Zaimki nieokreślone (*quispiam, quivis, quilibet* etc.) kładzie się przed rzeczownikiem, a tylko *quidam* po rzeczowniku albo między przymiotnikiem a rzeczownikiem: *quilibet gladiator*, ale *gladiator quidam, Epicrates quidam, novus quidam terror*, ale: *furor enim quidam* (*enim i autem* zawsze na drugim miejscu w zdaniu).

SZYK PRZESTAWNY

- Wyraz, na którym spoczywa nacisk, stoi na pierwszym lub ostatnim miejscu, np.
 - Cito arescit lacrima praesertim in alienis malis.
 - Crassum semel ait in omni vita risisse Lucilius.
- W szyku przestawnym apozycja lub przydawka stoją dla podkreślenia przed rzeczownikiem: *bona dea Cerera*; cf. *audietur a populo Romano vir primarius, eques Romanus, L. Flavius*. (Cic. Verr. 2.1.14)
- Przymiotnik oraz zaimek mogą być oddzielone od rzeczownika: *rerum nomina novarum; hic munitissimus habendi sentatus locus*; cf. *Fuit, fuit ista quondam in hac re publica virtus* (Cic. Catil. 1.1).
- Syntagma przymek+rzeczownik są rozdzielone przez przydawkę dopełniaczową lub przysłówki: *inter hostium tela*; cf. *aspera et dura non est ad bene beateque vivendum via*.
- Zaimki wskazujący+dzierżawczy mogą stać po rzeczowniku: *quam diu etiam furor iste tuus nos eludet* (Cic. Catil. 1.1)

PRZETŁUMACZ:

1. Antigonus został zabity podczas bitwy, gdy walczył przeciwko Lizymachowi. (cum hist.)
2. Pitagoras przybył do Italii za panowania Tarkwiniusza Pysznego. (abl. abs.)
3. Rzymianie uważali, że nigdy nie będą bezpieczni, dopóki żyje Hannibal (abl. abs.)
4. Lekarze sądzą, że znaleźli właściwą kurację, kiedy tylko odkryją przyczynę choroby. (abl. abs.)
5. Wybitny wódz Scypion, dzięki temu, że obrócił w perzynę dwa miasta (abl. abs.), położył (*delere*) kres nie tylko teraźniejszym wojnom, ale i przyszłym.

O okrucieństwie Dariusza

Kiedy Dariusz, król perski, postanowił przerzucić wojsko do Europy, by wydać Scytom wojnę, pewien wysoko urodzony Pers, mający czterech synów, poprosił go, aby pozostawił mu w domu jednego z synów. Na to król odpowiedział: „Ponieważ poprosiłeś mnie, bym zostawił ci jednego z synów, zostawię w domu wszystkich”. Powiedziawszy to, rozkazał (*imperare*) zabić jego synów. W ten sposób wszyscy synowie w zostali domu.